

practice with specific needs not narrow limits of these sources of international law to a few basic principles. It is therefore extremely wide range of principles that are used in practice as well as in doctrinal studies necessitates the study of analogy in international law, which, in essence, is a mechanism for filling gaps and allows the use of principles of law to resolve international legal problems.

General principles of law in the doctrine considered: 1) non-binding legal maxims, and 2) the possibility for the judge to use the analogy of domestic law, in its sole discretion, and 3) the fundamental principles of international law and the unconditional nature of having the rule in relation to other legal standards.

General principles of law have been included in the system of sources of international law in a particular period of its development. Unfortunately, within this paper can not explore the features of this development, this should be the subject of a separate study, but focus on some characteristic features of natural and divine positive law, focusing primarily on the characteristics of positivism of the nineteenth century and its impact on the formation of the provisions of Article 38 of the Statute of the Hague Court, and analyze its projects, which we believe will set the record straight. Let's start from the beginning - from Rome.

In the Middle Ages before the Reformation, and international relations in Europe, characterized by the absence of sovereign states in the modern sense. Instead of national and regional associations were some feudal formation, which functioned on the basis of mutual rights and obligations overlords and vassals on vassal land ownership. Church was the unifying factor in society and their power was far stronger than the power of the emperors of the Holy Roman Empire.

Since the XVI century gradually lose value the idea of creating a single world state, the prevalence of the church and the pope over all society begins during the Renaissance, early flowering of science and research. The first achievements were noted in weapons, shipbuilding, navigation equipment. Since that time, Europe is most developed part of the world, as European influence spread to other parts of the world was only a matter of time. This led to the domination of the European world and thinking, including this applies to international law.

Positivist, voluntarist doctrine of the XIX century was the result of confirmation of virtually unfettered national sovereignty. Since the state is the unique subject of international law, it is independent in its relations with other states. Being independent, it was not subject to any rules that would have supreme power, and no natural law could not establish rules of conduct in relation to equality of states. Dominant doctrine was the concept of international law as the exclusive result of the expression. National law derives from the will of one country and international law - the will of all or the majority. And then the question arises: is it possible existence of universal international law, and if possible - how effective it is.

Keywords: *general principles of law, the source of international law, the natural law concept of international law, the positivist conception of international law.*

УДК 341.01(045)

С. М. Ляхівненко

ЗНАЧЕННЯ ДОКТРИНАЛЬНИХ ПІДХОДІВ ДО РОЗУМІННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

Стаття присвячена дослідженню поглядів провідних вчених-міжнародників на правову природу міжнародних стандартів. Визначено та з'ясовані поняття, суть і значення доктрини в міжнародному праві. Проаналізовано витoki міжнародних стандартів на доктринальному та міждержавному рівнях. На основі вивчення праць провідних вітчизняних і зарубіжних міжнародників встановлено, що в доктрині сучасного міжнародного права немає єдності щодо змісту поняття «загальні принципи права». Доведено, що з позиції сучасного міжнародного права щодо існування непорушних принципів міжнародного права превалюють дві точки зору: доктрини невід'ємних прав, згідно з якою кожна держава володіє основними правами - незалежністю, рівністю, правом на взаємну повагу і позитивізму, згідно з яким міжнародне право повністю базується на згоді держав. Підкреслено положення про те, що норма не може з'явитися без згоди держав. З'ясовано, що в правовій літературі немає єдиної думки з приводу юридичної сили резолюцій Генеральної Асамблеї ООН. Обґрунтовано твердження про те, що останнім часом зростає роль так званого доктринального тлумачення міжнародних стандартів.

Запропоновано авторський підхід до розуміння правової природи стандартів через договірний характер міжнародного права, який склався в ході багаторічної практики міждержавного співробітництва. Доведено, що принципи і норми, як стандарти міжнародного права в доктринальному сенсі своєї природи пройшли численну еволюцію і сьогодні є загальнообов'язковими до дотримання і виконання всіма суб'єктами міжнародного права.

Ключові слова: *міжнародне право, доктрина, правові стандарти, міжнародні принципи і норми, авторська концепція*

Постановка проблеми. Сучасну науку міжнародного права дуже складно уявити без калейдоскопу наукових концепцій провідних учених, спрямованих на тлумачення, розуміння і пояснення множинних факторів міжнародного життя, в тому числі загальноприйнятих норм і принципів. Безумовно, до самого визначення міжнародного права існує безліч підходів, а якщо вести мову про поняття стандартів, то в цій сфері значення доктрини важко переоцінити.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку багатьох юристів-міжнародників, міжнародне право – це спроба створити норми і забезпечити їх втілення. На жаль, в міжнародному праві є багато норм без механізму імплементації, які, наприклад, декларують відповідні права без механізмів їх забезпечення. У багатьох випадках норми не дотримуються. Багато вчених вважають, що міжнародне право має обов'язкову силу, але яскраво виражений слабкий механізм імплементації. Найчастіше міжнародне право впроваджується на добровільних засадах. Особливістю міжнародного права є також шляхи створення нових норм.

Провідний український вчений М. О. Баймуратов акцентує увагу на тому, що міжнародне право, як і внутрішньодержавне право, складається з юридичних норм. Під нормою міжнародного права розуміють правило поведінки, яке визнається державами та іншими суб'єктами міжнародного права як юридично обов'язкове.

На думку цього дослідника, оскільки міжнародне право розвинулося із звичаю, що і до цих пір не втратив свого значення, норми міжнародного права поділяються на дві групи: норми звичаєвого права і норми, що виникли в результаті узгодження воль держав. Остання група норм міжнародного права займає в нормативному масиві значне місце, тому що, поступаючись об'єктивним вимогам стабільності міжнародного права і однозначності у визначенні прав і обов'язків учасників міжнародних відносин, договірні норми витиснули норми звичаєвого права [1, с. 73].

Викладення основного матеріалу. Щодо існування непорушних принципів міжнародного права існують дві точки зору: 1) доктрина невід'ємних прав, згідно з якою кожна держава володіє основними правами – незалежністю, рівністю, правом на взаємну повагу; 2) позитивізм, згідно з яким міжнародне право повністю базується на згоді держав. Але норма не може з'явитися без згоди держав. У цілому, міжнародне право – це скоріше процес, ніж система права або міжнародних інститутів. Це процес створення норм, пов'язаних моральними принципами рівності, справедливості, порядку, стабільності. Рішення щодо того, якими мають бути ці моральні норми, прийняті в ході складного переговорного процесу, діалогу.

Як зазначає провідний російський фахівець-міжнародник початку ХХ ст. Ф.Ф. Мартенс, кожен уряд, який здійснює певну дію, приймаючи певне рішення, має рахуватися з інтересами інших суб'єктів міжнародних відносин [4, с. 18].

Ідея виникнення стандартизації міжнародного життя виникла відразу після Вестфальського миру 1648 р. Але, слід зазначити, що спочатку ідея розробки, втілення та реалізації міжнародних стандартів виникла на доктринальному рівні.

Як відомо, доктрина (лат. *doctrina*) – це вчення, наукова або філософська теорія, політична система, керівний теоретичний або політичний принцип (наприклад, військова доктрина) або нормативна формула. Сьогодні в міжнародному праві розрізняють економічну, політичну і військову доктрини. Загальновідомі доктрини Хейя, Монро, «Великого кийка», «відкритих дверей і рівних можливостей» і т.д. Не дивно, що авторами доктрин ставали в різний час уряди окремо взятих держав. Пізніше, як показала практика, від затверджених в доктринах норм і принципів людство перейшло до міжнародних стандартів, які вже мали універсальний характер. Що ж викликало такий якісний еволюційний крок у розвитку міжнародного співробітництва, який саме фактор зіграв вирішальну роль у виробленні світових загальних принципів і норм для врегулювання міжнародного життя?

Як зазначає український професор О. О. Мережко, історично наука (доктрина) міжнародного права відіграла значну роль в його розвитку [6, с. 24]. На самому початку свого існування міжнародне право було передусім «правом учених», а їх роботи були авторитетним джерелом інформації, які використовувалися при вирішенні міжнародних суперечок. Як приклад можна навести праці таких видатних авторів, як Гуго Гроцій та Емерік де Ваттель. На ранніх етапах формування міжнародного права, коли договорів і звичаїв було не багато, і коли існували численні прогалини у правовому регулюванні міждержавних відносин, наука міжнародного права у вигляді громадської думки наукової спільноти мала велике значення. Тодішні вчені компілювали чинні правові норми, створювали приватні кодифікації норм міжнародного права, а також були ініціаторами створення нових норм.

Професор Харківського університету В. Даневский зазначав, що, на відміну від галузей національного права, в міжнародному праві роль науки як джерела права є визначальною. З приводу науки міжнародного права як джерела цього права Даневский писав: «Зовсім інша справа в міжнародному праві. Тут погляди вчених створили саме право, вони безпосередньо впливали на міжнародні відносини, на створення норм, керуючих ними. Погляди Г. Гроція, Е. де Ваттеля, Ф. Ф.

Мартенса створювали іноді правила для міжнародних відносин (формували звичай), впливали на рішення суперечок, вирішували неточності і коливання в трактатах. Але наука міжнародного права, висвітлюючи його матеріал, даючи можливість правильного вивчення трактатів, звичаїв і їх розуміння, висувається таким чином на роль джерела міжнародного права» [6, с. 104].

Провідні фахівці-міжнародники звертають увагу на те, що останнім часом зросла роль так званого доктринального тлумачення міжнародних стандартів. Так, дослідник В. Гончаренко зазначає те, що доктринальне тлумачення – це неофіційне наукове тлумачення правових норм, яке викладається вченими в монографіях, статтях, коментарях і т.д., а також практичними працівниками в лекціях, виступах у пресі, тобто поза своєю офіційною діяльністю [3, с. 78].

Необхідно відзначити той факт, що спочатку міжнародне право все ж мало переважно локальний характер. А тому розробка певних правил поведінки та основних принципів стосувалася обмеженого кола суб'єктів певного регіону. Надалі ж, разом з процесами світової інтеграції, зросла і роль міждержавних універсальних стандартів, як принципів та норм, що містяться у відповідних галузях міжнародного права, а насамперед, у міжнародному праві прав людини.

Становлення і визнання нових принципів і норм, тобто міжнародно-правових стандартів, не відбувається з сьогодні на завтра: впровадження їх у життя – занадто тривала процедура. Мабуть, слід виходити з того, що сучасне міжнародне право створювалося в період між 1917 і 1945 роками, Починаючи від російського Декрету про мир і закінчуючи Статутом ООН [2, с. 36].

Разом з тим слід зазначити, що у доктрині сучасного міжнародного права немає єдності щодо змісту поняття «загальні принципи права». Так, український міжнародник О.О. Мережка з цього питання виділяє такі доктринальні підходи:

- перша група авторів, які відштовхуються від теорії природного права, є прихильниками широкого розуміння поняття загальних принципів права. На їх думку, це поняття охоплює загальні принципи природного права і справедливості. Так, наприклад, американський вчений Девід Бедерман відзначає «сильну кореляцію між загальними принципами ... і натуралістським баченням міжнародного зобов'язання» [6, с. 46].

Мабуть, найбільш відомим прихильником цього підходу, на думку О. Мережка, можна вважати австрійського юриста А. Фердросса, який у своїй теорії загальних принципів намагався довести, що позитивістське уявлення про міжнародне право як право волі держав не ґрунтується на реальному досвіді, а є своєрідною метафізикою. Цю тезу А. Фердросс обґрунтовував тим, що в практиці міжнародних арбітражних судів загальні принципи права ось вже протягом декількох століть застосовуються як кристалізація міжнародної справедливості. Аналізуючи природу загальних принципів права, А. Фердросс робить висновок, що з точки зору судової та арбітражної практики міжнародне право ніколи не розглядалося як замкнута система, заснована виключно на згоді держав. Навпаки, система міжнародного права, зазначає Фердросс, спочатку спиралася на принципи, чия юридична дійсність не встановлювалася, а передбачалася позитивним правом. На його думку, загальні принципи права – це юридичні принципи, які народилися не в міжнародному житті, а у внутрішньому житті цивілізованих країн. Для Фердросса дійсність таких загальних принципів, що випливають із загального визнання певних правових цінностей, є соціологічною попередньою умовою самого існування міжнародного права. До того ж ці принципи вкорінені в загальну правосвідомість народів світу, яка, у свою чергу, ґрунтується на природному праві. Отже, основну (базову) норму міжнародного права А. Фердросс, на відміну від Кельзена, бачить не в якійсь фіктивній або гіпотетичній нормі, а в конкретній нормативній субстанції у вигляді фундаментальних принципів права. Ця норма в інтерпретації А. Фердросса звучить приблизно так: суб'єкти міжнародного права повинні вести себе так, як це передбачено основоположними принципами, що випливають із соціальної природи людських спільнот, так само, як і з норм міжнародних договорів і звичаєвого права, створених на основі таких принципів. Думка Фердросса про природу і функції загальних принципів міжнародного права кардинально відрізняється від тієї дуже обмеженої і технічної ролі, яку передбачає для загальних принципів права юридичний позитивізм. Він поділяє загальні принципи права на дві категорії. Перша складається з тих основоположних принципів, які притаманні всім правовим системам, в тому сенсі, що без їх визнання такі системи просто не були б в змозі нормально функціонувати. До цих принципів, які передбачаються договорами і звичаєвим правом, А. Фердросс відносить «елементарні міркування людяності». Зазначені принципи стоять вище міжнародного права, ґрунтуються на згоді держав, в тому сенсі, що вони є імперативними нормами міжнародного права (*ius cogens*). Це означає, що жоден договір або звичай, який суперечить цим принципам, не може вважатися юридично дійсним [6, с. 80].

- друга група вчених вважає, що під загальними принципами права слід розуміти основні принципи міжнародного права. Така позиція домінувала в радянській доктрині міжнародного права. Так, в радянській науці міжнародного права загальні принципи права найбільш повно дослідили професор В. Дурденевський і академік НАН України В. Корецький.

Зокрема, В. Дурденевський у своїй статті «П'ять принципів» підкреслював, що загальні принципи

права за своєю природою є основними положеннями міжнародного звичаєвого права. Позицію В. Дурденевського підтримав В. Корецький, який у своїй фундаментальній праці, присвяченій аналізу загальних принципів права в міжнародному праві, підкреслював, що ці принципи виражають загальні (основні) принципи міжнародного права. Ось як В. Корецький обґрунтовує свою позицію: «Ст. 38 Статуту Міжнародного Суду, в якій міститься вказівка і на «загальні принципи права, визнані цивілізованими націями», якраз починається з констатації обов'язків Суду «вирішувати передані йому спори на основі міжнародного права». Таким чином, Суд зобов'язаний застосовувати принципи міжнародного права, але аж ніяк не принципи внутрішнього права окремих держав. Якщо тлумачити вислів «загальні принципи права» в тому сенсі, що вони дають узагальнення принципів внутрішнього права, то потрібно було б визнати: Міжнародний Суд не повинен рахуватися з основними принципами міжнародного права, оскільки ст. 38 не згадує – серед можливих джерел міжнародного права – інших принципів, крім «загальних принципів права» [6, с. 81].

- третя група юристів-міжнародників, зокрема деякі вітчизняні вчені (В. Буткевич та ін.), вважають, що «загальні принципи права в міжнародному праві – це юридичні поняття, постулати, правила юридичної логіки та юридичної техніки, які застосовуються як у національних правових системах, так і в міжнародному праві в процесі тлумачення і застосування правових норм». Однак як сам О. О. Мережка, так і автор даної статті досить скептично ставляться до даної позиції, оскільки правила юридичної логіки, які дійсно грають велику роль в процесі застосування та тлумачення міжнародно-правових норм, особливо у сфері права міжнародних договорів, не можна ототожнювати із загальними принципами права, оскільки ці правила, власне кажучи, не є джерелом міжнародного права.

- четверта група вчених (Ш. Руссо та ін.) одночасно відкидає як розуміння загальних принципів права, оскільки в тексті ст. 38 Статуту Міжнародного Суду йдеться саме про «загальні принципи права», так і природно-правове розуміння загальних принципів права як якихось метафізичних «перших принципів» міжнародного правопорядку. Зате ці вчені відзначають загальні принципи національного права в тому вигляді, в якому вони визнані в правових системах «цивілізованих націй». Сам же О. О. Мережка схиляється до думки, що під загальними принципами права слід розуміти принципи, що регулюють будь-які види правовідносин у всіх системах права, враховуючи міжнародне право, а також між усіма суб'єктами права [6, с. 84].

Таким чином, аналізуючи все вищевикладене, слід погодитися і підтримати позицію О. О. Мережка в світлі того, що принципи як стандарти міжнародного права в доктринальному сенсі у розвитку своєї природи пройшли численну еволюцію і сьогодні є загальнообов'язковими до дотримання і виконання всіма суб'єктами міжнародного права.

Що стосується юридичної сили резолюцій Генеральної Асамблеї ООН, то в юридичній літературі немає єдиної доктринальної думки з цього приводу [5, с. 32]. Деякі вчені-міжнародники визнають резолюції Генеральної Асамблеї, що прийняті відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, в якості джерел міжнародного права, незалежно від будь-яких інших умов (В. І. Лісовський, М. М. Мінасян). Інші, навпаки, в якості джерел міжнародного права визнавали тільки ті резолюції, які мають профільний характер та торкаються порядку і процедури саме діяльності Генеральної Асамблеї (П. І. Лукін, Л. А. Моджорян). Серед цієї групи юристів деякі автори (А. П. Мовчан, Я. А. Островський) також виділяли особливу матеріально-правову силу резолюцій Генеральної Асамблеї ООН, прийнятих у відповідності з цілями і принципами Статуту ООН.

Нарешті, Ф. І. Кожевников, І. Морозов і С. А. Калінін питання про юридичну силу резолюцій Генеральної Асамблеї ООН пов'язували з кількістю голосів, відданих за резолюцію. Так, для визнання резолюції, яка відповідає цілям і принципам Статуту ООН, С. А. Калінін висував умову прийняття резолюції двома третинами присутніх і таких, які беруть участь у голосуванні членів Генеральної Асамблеї ООН; Г. І. Морозов – прийняття резолюції усіма групами існуючих у світі держав з різним суспільно-політичним ладом; Ф. І. Кожевников – одностайним ухваленням резолюції [3, с. 79].

Висновки. Таким чином, необхідно зробити наступні висновки. Доктринальне тлумачення природи міжнародно-правових стандартів сприяє їх кращому розумінню як в онтологічно-структурному, так й в аксіофункціональному аспектах. Не дивлячись на калейдоскоп наукових теорій, важливо відзначити той факт, що міжнародні стандарти мають яскраво виражений договірний характер, який був розроблений за багато десятиліть міждержавної практики. Принципи і норми як стандарти міжнародного права в доктринальному сенсі своєї природи пройшли численну еволюцію і сьогодні є загальнообов'язковими до дотримання і виконання всіма суб'єктами міжнародного права. Але важливо так само правильно оцінити і різні підходи вчених до розуміння ролі міжнародно-правових стандартів, їх обґрунтування, бо вже сьогодні доктрина міжнародного права багато в чому оцінюється як джерело цього самого права.

Список використаної літератури

1. Баймуратов М.О. Міжнародне публічне право / М.О. Баймуратов. – Х.: Одиссей, 2009. – 704 с.
2. Дідікін А. Сутність сучасного міжнародного права: основні підходи / А. Дідікін // Аналітика. – 2011. – № 1 (103). – С. 35-38.

3. Каламкарян Р.А. Роль доктрин наиболее квалифицированных специалистов по публичному праву разных наций в формировании современного международного права / Р.А. Каламкарян // Государство и право. – 2006. – № 6. – С. 75-83.
4. Мартенс Ф.Ф. Современное международное право цивилизованных народов: [в 2 т.] / В.А. Томсинов (ред. и биогр. очерк); Московский гос. университет им. М.В. Ломоносова. – М.: Зерцало, 2008. – Т.2. – 2008. – 412 с.
5. Международное право XXI века: к 80-летию профессора, доктора юридических наук, Лауреата Государственной премии Российской Федерации, заслуженного деятеля науки Российской Федерации Игоря Ивановича Лукашука / В.Г. Буткевич (ред.) – К.: Издательский дом «Промени», 2006. – 640 с.
6. Мережко О.О. Проблеми теорії міжнародного та приватного права / О.О. Мережко. – К.: Юстиніан, 2010. – 320 с.

S. Liahivnenko

THE ROLE OF DOCTRINAL APPROACHES TO UNDERSTANDING THE LEGAL NATURE OF INTERNATIONAL STANDARDS

The article investigates the attitudes of leading scholars of international affairs on the legal nature of international standards. Defined and clarified the concept, nature and significance of the doctrine in international law. Analyzed the sources of international standards at the doctrinal and inter-state levels. Based on the study of the works of leading domestic and foreign internationalists established that the doctrine of modern international law, there is no consensus on the content of the concept of «general principles of law». It is proved that from the perspective of contemporary international law regarding the existence of immutable principles of international law prevail two points of view: the doctrine of inalienable rights, according to which each State has the basic rights - the independence, equality, the right to mutual respect and positivism, according to which international law is based entirely on consent States. Emphasized the position that the rule can not appear without the consent of the states. It was found that in the legal literature, there is no consensus as to the validity of resolutions of the General Assembly of the United Nations.

Substantiated the allegation that the recent increase in the role of so-called doctrinal interpretation of international standards. The author's approach to understanding the nature of the legal standards through contractual nature of international law that has developed in the course of long-term practice of international cooperation. It is proved that the principles and norms of international law standards as a doctrinal sense of their nature and evolution have been numerous today are obligatory to adhere to and implemented by all subjects of international law.

Keywords: international law, doctrine, legal standards, international principles and standards, the author's concept.

УДК 341.64

Я. С. Пасічник

ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ МІЖНАРОДНИХ СУДІВ

Мета статті – дослідження правового регулювання і практики виконання рішень основних міжнародних судів. Розглядаються питання теорії і практики виконання рішень міжнародних судів, а саме Міжнародного Суду ООН, Міжнародного Трибуналу з морського права, Європейського Суду з прав людини.

Найбільш важливою відмінністю від всіх інших засобів мирного вирішення міжнародних спорів визнається обов'язковість рішень міжнародних судових установ. При виконанні рішень Міжнародного Суду ООН на Раду Безпеки ООН покладаються додаткові заходи щодо приведення рішення у виконання. Нагляд за виконання рішень Європейського Суду з прав людини здійснює Комітет Міністрів Ради Європи.

Тісно пов'язаними аспектами міжнародного судочинства є питання юрисдикції міжнародних судів і виконання їх рішень. Робиться висновок, що стан виконання рішень міжнародних судів є важливим показником ефективності міжнародної судової процедури.

Ключові слова: міжнародний суд, міжнародна судова процедура, юрисдикція, виконання рішення, Рада Безпеки ООН, Комітет Міністрів Ради Європи.

Постановка проблеми. Сучасні міжнародні відносини характеризуються збільшенням кількості міжнародних судів, які покликані вирішувати міжнародні спори, захищати права людини, розвивати міжнародне право. Рішення таких судів стосуються важливих питань міжнародного життя, основними